

gojko janjušević

nespokojne mogućnosti

i utru se dan
niko ne izade na vidjelo
da ptice među sobom podijele
preostala zrna vazduha:

1.

ako ti razjedinim jutro i bude zgusnuti bol
u neprovodno nebo u nepreboljenu viziju
praštaj nezamisliva neće biti nebo
neće crna krpa nego kamen — tvrdi lisaj na srcu
nego vrijeme rastegnuto u vrisak nego sunce
koje ne možemo ubiti koje ipak korača
izjednačeno sa buktinjom, praštaj nezamisliva
razvremenjeno nebo i zgusnuti bol
razjedinjeno jutro i nepreboljenu viziju

ako donesem dan ne bude dan nego zlatno runo
razapeto za dalekom planinom ako bude
malo najnežnijeg pepela
nečega što se još razvijava što još
treperi među našim prstima

ako krv
pretvorim u godišnja doba ako vazduh
opteretim pakosnom mišljom ako kamen
osmislim ako vodu začem strašnim sjemenom ako nož
u jedinu riječ okrenem

prštaj nezamisliva

2.

ova pobuna je vižljava sjenka iz tvog porekla
ona je crna ptica zarasta u podozrivi vazduh
ona je dobra i bezazlena
ona je nedozrela prerasta dimenzije prostora
i neobazrivo se pretvorila u prisutnost
ona je mudro zrno u kljunu zemlje
i prijeteća čigra u okrilju vremena
ona je stvarna srla u naručju planine
ona je jasna planina na kristalnom talasu
koji je zlatnim pjeskom sahranio atlantidu
ona je bezuslovno kristalni talas
ona me sramotno obmanjuje

3.

ako ovaj cvijet prihvativi kao
neobičaznu činjenicu ako zemlju iznutra
izložimo vrlo podrobnoj analizi ako
procijetamo u predodređene mogućnosti i
zatvorimo nemogući krug, vatro
razbukta u pomorandži bajko
zaključana u žutu koru
kojoj tamnoj zvijezdi podliježeš?

evo jedno ostrvo prostrano zapečaćeno u kutiju
sjevera evo mršava ruka uglijenisa na vremenu
evo neutješnog pobjeđenog koji nekud vodi
evo nebo u pamtitivjeka ravnodušno

vatro

razbukta u zreloj pomorandži zvijezdo
istucana u opipljivu prašinu
kojem tamnom toku podliježeš?

4.

prolazi krov, oblak i konjanik
prolazi zemlja, grana, dizalica
i neobičovani cvijet
protiče jedna rijeka
krilati jedna šuma
rasklapa se jedna sjenka
vjeter se uljudno preoblači

neka mi ptica
tajnim kljunom dotače obraz
svjetlosti, nekom lopovu
ukradoh nevidljivi džep
sunce me sporno pomilova
po jedinoj misli
zasniježi prašina buduće zvijezde
udahnih zrelu šenicu a zajeća vazduh
ona se njiva na sanjivi bok okrenu
odnekud kiša

a dan je
dan je porastao iznad mene
i oko mene
mnogo

petar
milosavljević

Šta je to s domaćim filmom i našim filmskim ljudima?! Naša kinematografija se toliko razgranala i raširila da gotovo svake nedelje možemo videti novi domaći film, ali ono što vidamo sve više svedoči o jednoj ozbiljnoj krizi. „Zar nama zaista prvo treba cigla da padne na glavu da bi počitali upozorenje: „Pređi na drugu stranu! Gradi se!“ bilo je rečeno u jednoj anketi koju je sprovele „Beogradска nedelja“ o filmskoj situaciji kod nas.“ Situacija u našem filmu bila je onakva kakva je, čak da Vajda nije ni postojao; naši bi se drugi ili slični vajdama. Filmove zbog kojih sad zvona na uzbunu zvone stvorila je i omogućila jedna odredena atmosfera, jedna pogrešno protumačena ekonomска i kulturna politika, jedan vulgarno i praktičistički primjenjen „stimulans“, — rekao je u svom odgovoru na anketu scenarista Arsen Diklić. Take ili u suštini slične stavove imali su gotovo svu anketiranu. Neki su isti čak i dalje, pa su tu atmosfere pokušali da razlože, da je vide kao posledicu organizacione i kulturno-političke prirode naših filmskih kuća i kao posledicu nedostatka pravih filmskih stvarača.

Govorili su o ovome reditelji, scenaristi i kritičari koji su na svojoj koži imali da oseste mnoge nedostatke i neuspene domaće filmske proizvodnje i iz njihovih reči zbog toga izbjiga poseban ton nemoći i gorčine. Atmosfera je stvarana mimo njihove volje, filmskom produkcijom su dirigovali više anonimnih činovnika nego standardna umetnička imena, više komercijalnog nego umetničkih interes, više „medio-kritičkih“ nego „stvaralačkih“ filmova naše produkcije, nego daroviti pojedinci koji su se afirmisali na filmu. Međutim, postoji i druga strana problema. Na kakvom je nivou, kuda se kreće i čemu teži filmska svest naših ljudi, i onih u filmu i onih oko filma, onih što pišu scenarije i što ih primaju, čitaju, prekraju, odobravaju, i onih što režiraju filmove i što ih snimaju, pa na kraju i onih koji ih gledaju. Ajzenštajn se kod nas nije pojavio, a da se pojavio sigurno bi dobio prilike da snima, sigurno bi se nametnuo svojim autoritetom i svojom ličnošću. Jedan talentovani Veljko Bulajić dobio je i dobija prilike, a filmovi debitanata kod nas su normalna pojava. Možda pored svega toga stoji gorka istina da kamere ne dobijaju uvek pravi talenti, Ali jedno je istina: ne zavisi sve ni od objektivnih teškoća, ni od organizacionih slabosti, jer postoji ipak jedna granica, jedan prag iznad kojeg je

pre svega bitna umetnikova stvaralačka potencija koja se ne može do kraja okrniti, čak ni kad su direktori produkcija anonymi i kad banke odlučuju o karakteru filmova.

KRIZA SADRŽAJA

Ne zavaravajmo se! Jednom kulturno-političkom akcijom, uskladivanjem niza pravnih formalnosti sa širokim potrebama naše filmske industrije, mogu se izbjeći mnoge i presudne prepreke i anomalije. No, da li bi se samim tim situacijom bitnije popravila. Ne bi bilo u tom slučaju naseg Vajde koji uz slepo poveravanje za dve godine snimi četiri loša filma, ne bi bilo ni stranog Vajde koji kod nas pravi promašaj, ne bi bilo još niza sličnih slabosti, ali pitanje je da li bi i tada bilo prave filmske produkcije koja daje značajna ostvarenja? Za jedan stvaralački polet u filmskom životu nije presudna samo organizaciona struktura filmskih kuća i slabosti politike u oblasti filmskog stvaranja; taj polet treba da postoji u samim stvaraocima i u atmosferi u kojoj oni stvaraju. Bilo je kod nas i dosta plemenitih pokušaja i pristoljubnih ostvarenja, ali je uprkos njima ton našoj kinematografiji davao duh konformizma: retko se ko usudjava u nešto novo da zagrise. Polifonija našeg filmskog stvaranja koja u ovom trenutku deluje više konfuzno, nego što ima obeležje vremenskog, prostornog, estetskog jedinstvenog stilu ili jedinstva interesovanja, znači pre besperspektivnosti nego snagu progresivnog procesa. Ne dolazi, izgleda, ta polifonija otuda što sv traže i svi nešto pokušavaju, nego otuda što se mnogi batrgaju u ambicijama koje nisu potencijalno stvaralačke, što se ne sustituju u opštim kretanjima koja bi, bar donekle, trebalo da budu zajednička.

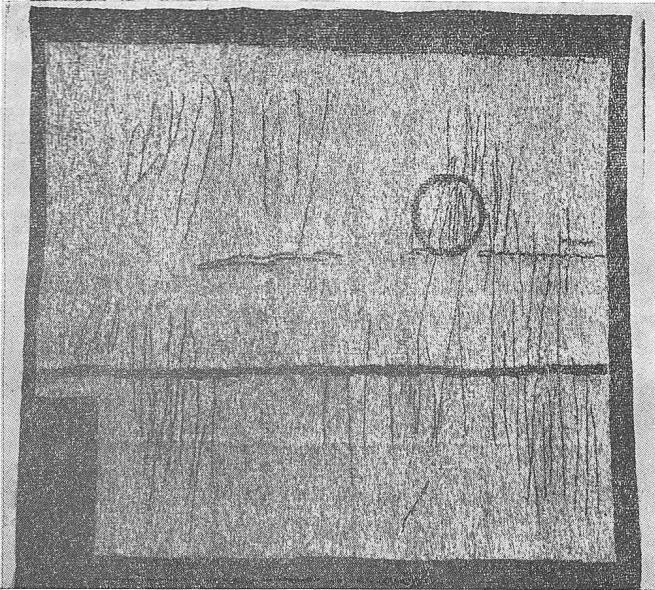
Jeste, kriva je organizacija filmske proizvodnje, činovnički odnos pojedinih ljudi u filmskim preduzećima prema umetničkom stvaranju, ali, s druge strane, krivi su i sami stvaraoci. Većina i kad je dobila kamere u ruke nije imala šta da kaže i, bez te duboke potrebe za umetničkim kazivanjem, nije ni mogla da obezbedi snagu i nivo svojih proizvoda. Kod nas je poslednjih godina postala praksa da se filmi snimaju "po idejama". Neko da neku ideju, ta ideja se privati i za nekoliko meseci ispadne gotov film. Posle togita pamato se da li je taj film, ta ideja, ta bruka prošla kroz umetničke sa-

vete, da li ju je ko razmatrao. Primedba je na mestu i sasvim u skladu sa našim sistemom društvenog samoupravljanja. Ima tu, međutim, nešto gde nisu u pitanju samo vidovitost i ozbiljnost rada saveta. Takve ideje najčešće ne produ čestito ni kroz ljudе koji hoće da ih realizuju. Da su se svi glumci u inkriminisanom filmu o Šekiju preispitali u čemu to oni učestvuju, sudbina filma bi mogla da bude sasvim drukčija. „Veliku turneju“ je snimao Žorž Skrigin, ozbiljno ime naše kinematografije, oper po jednoj ideji koja ni u njemu samom nije sazrela do čvršće concepcije jednog zabavno-revijskog filma. Kad govorimo o našoj kinematografiji, možda često zabilazimo ljudе koji je stvaraju i čine ovakvom kakvu ne treba da bude. Što je mislio Žorž Skrigin kad je snimao taj film? Ili kako su Puriša Đorđević, a s njim i naša filmska štampa, mogli da se povedu za idejom o primorskom lutanju jednog našeg čoveka pod imenom Dositij, iz koje je nastao film „Leto je krivo za sve“. A kad se već i povedemo za idejom, gde nam je ukus da vidimo šta snimamo i likvima se sve banalnostima služimo da bismo izazvali smeh. Ništa za sva krivi ni reditelji. Do danas, na primer, nije napravljen nijedan dobar film sa Mijom Aleksićem, iako je on u mnogo filmova igrao, iako je sam za sebe veliki umetnik, na pozornici često i kreator vrlo prefinjenog humora.

Ali Mija Aleksić verovatno i ne zahteva intervenciju u scenariju ili knjizi snimanja, ili ne odbija da igra u filmovima koji će štetiti njegovom renomenu. Radi se, dabome, o jednoj opštjoj atmosferi trke za snimanjem, trke za brzom i lakom slavom. Režiseri se žale što moraju da snimaju svakaku filmove, a ipak ih snimaju, ipak trče za snimanjem, bojeći se da ostanu sami sa sobom, da ostanu van trke, jer će nače biti pretećni i ostavljeni. Zbog takve atmosfere mnogi naši filmski glumci i ne mogu da se ozbiljno posveti filmskoj karieri. Desilo nam se mnogo puta da su najtalentovani mladi glumci dobili priliku da zabilazu samu u jednoj ili u dve sezone i da nestanu iz filmskog života potpuno zaboravljeni i zapostavljeni. Zbog čega? Zbog toga što reditelji nemaju površenja u ono što rade, u ono što žele da kažu, i misle da će verovatno imati više sreće sa novim imenima, sa novim, iako upaljivim i spasonosnim idejama. A te-

(nastavak na 12. strani)

SUSA (tapiserija)

izbor iz listova i časopisa

EPPOUR SI MUOVE...

Muhamet Pervić:

... Govoreći sasvim ovlašćeno renesansa koju je doživela naša književnost posle rata, renesansa u kojoj je polaritet „realističan“, „modernisti“ bio jedna značajna poluga, u suštini je zakasnelo prevazilaženje književnosti shvaćene duhom skromnog nacionalnog prosvjetiteljstva i zdravozravnjula natrunjenog estetičkom socijalističkog stvaralaštva. Ova obnova je rehabilitovala ili, tačnije, uvela u našu kulturnu klimu jedno savremenije, duhovno emancipovano shvaćanje fenomena književnosti; ona je razbila mnoge i mnogostrane predrasude i primativna gledanja na odnos književnosti i stvarnosti, izborila se za kulturni tretman kulture. Ona je sem toga uočljivo podigla pismenosnost i ukus, izostrišla kriterije, oformila izvesne pisce, otvorila „prorok“ prema tokovima drugih savremenih književnosti. To sasakovo nije malo, ali je ipak samo raščišćavanje terena i dobar uvod u sferu delikatnijih, fundiranih estetskih i idejnih opredeljenja. Iako je ova renesansa u svojoj suštini bila renesansa književnosti, kao artizam, ona nas je doveđa na prag jedne moguće obnove na planu ideja. Romani Dobrice Cosića, Radomira Konstantinovića, Oskara Đavića, Miodraga Bulatovića, Mihajla Lalića, poezija Vaska Pope, Miodraga Pavlovića i drugih, izvesni radovi mladih ljudi u oblasti društvenih nauka, filozofije, na filmu, u pozorištu i kritici, nose u sebi misličku svežinu, moralnu hrabrost i koncepte dovoljne kao pretekst za novu fundamentalniju opredeljenju, za otvaranje novih tokova i pokretu u srpskoj književnosti.

Izvesno ravnodružuje istromot koji obeležava „književnu republiku“ u poslednjoj godini, govore o tome da je u pitanju delimična zasićenost i ponavljanje. Dalje sazrevanje i kristalizacija književne misli i atmosfera na istom polaritetu, sa istim temperaturama, sa istim sastavima i na istim pozicijama, očvidno je nemoguće. Izgleda da je prevazilaženjem jednog konzervativizma prevaziđen i jedan avangardizam i otuda nam izgledaju moguće i neophodne nove estetske platforme, književne grupe i pokreti, konfrontiranje i polarizacija na jednom dubljem i preciznijem planu. Misaona jednodušnost i unificiranost književne epohe, kako u pogledu jezika, forme, tematike, stava, nisu dobar znak za stanje u jednoj književnosti. I književna istorija pokazuje da su vrata budućnosti literature poglavito otvarali pokreti koji su istina u svojim redovima imali manje i više zaslužnih i sposob-

nih pojedinaca, ali su svi skupa zračili jednim duhovnim raspolaženjem koje je rastu umetnosti potrebitno kao vazduh i voda biljci.

Time što se težilo prevazilaženju jedne književne podjelenosti iz koje je iscrpeno sve što je moglo pogodovati plodnom razvitku književnosti nije se, prepostavljamo, težilo ukidanju svakog suprostavljanja ideja, koncepta, tendencija. Jer to bi znalo za blagodet mira i lagodnosti odreći se kretanja napred, za blagodet harmonije svesti orkestaru na jedan instrument.

Ideja o bezbožnom lagodnom sazrevanju duha drugo je lice otodoksnog načina mišljenja o stvarima umetnosti, jer, u krajnjoj liniji i ona se svodi na težnju za redom i stalnošću. Zameniti ortodoksim kompromizerom znači ostati pri istoj neprivatljivoj situaciji duhovne lenjosti i komoditeta, znači jedan defektan kriterij prevazići odsustvom kriterija, pseudo-polemičnost eliminisati eliminacijom polemike, odnosno umesto nivajacije u ime jednog nedovoljnog estetičkog principa vršiti nivajaciju nekriticom, eklektičnom interpretacijom umetničkih dela.

Pravi je trenutak da se u optičaj ubace nove ideje i inicijative i da se u tom smislu izvrši izvesno pregrupisanje. Najstarije generacije pisaca i poređ sjećaju dobre volje koju još uvek pokazuju, ne raspolažu više energijom potrebnom za književne bitke koje slede. Njih će ovoga puta morati da zameni uticaj i magnetska snaga njihovih knjiga i ideja koje su u njima zastupali. Na tapetu dana ostaje generacija pisaca afirmisanih posle rata, koji će se pošto utvrdi svoje međusobne sličnosti i razlike, nadamo se, preciznije odrediti i prema tendencijama i idejama generacije koja ih prati. Vreme koje ove dve generacije deli, kao i uslovi u kojima su se formirale i još se formiraju, odvije su bliški da bi se moglo govoriti o nekoj generacijskoj konfrontaciji. Pre bi trebalo prepostaviti polarizaciju po književnoj srodnosti, obrazovanju, ukusu, temperaturi. Možda će se naši časopisi već na jesen pojaviti kao glasila pisaca i kritičara sa punom svešću o tome šta se sa književnošću i od književnosti hoće.

Sigurno je međutim da Avangarda ne vaskrsava. Oma se mora regrutovati iz onih koji dolaze sa mlađešću, sa svežim i divljim vetrom i zanosom koji brzo trne. Njihova šansa je izuzetna: literatura je izborila svoj integritet i realnost je puna mogućnosti i izazova.

ANKICA OPREŠNIK

trenutak filmske svesti

(nastavak sa 11. strane)

ideje su u suštini tako prazne i ništavne, tako jalove i besmislene da već moramo ozbiljno da mislimo o pomanjkanju ukusa i intelektualnog nivoa. Citava gužva je izbila sa Slobodanom Perovićem oko snimanja filma „Ne diraj u sreću“, jer je otkažao ugovor o snimanju „Solinških atentatora“ da bi igrao ulogu u filmu koji je po nekakvoj ideji pravljjen za njega. I Šta je od svega ispal? Gledaoci su se za vreme filma hvatali za glavu: šta te filmadžije misle o nama! Jedna nerealna, besmislena zamisao o Juidima koji neće u nove stanove (!) terorizirala je gledače jednim nemogućim humorom, podnosići im nešto što se kosi sa svim našim društveno-ekonomskim i psihološkim znanjima i iskustvima, a pre svega sa „stambenim znanjima“ i istrustvima. Čemu i kome je takav film bio potreban? Šta su autori hteli njime da kažu? Da se nasmeju stambenog „krizi“ i Juidima koji je doživljavaju, ili tek tako da ispričaju jednu nenormalnu priču koja bi mogla i „upaliti“ jer se odnosi na jedan veliki, večiti problem.

PROBLEM „NACIONALNOG STILA“

Neki kažu: bez nacionalnog stilista nema velike kinematografije. Ta kritikacija je po svojim pretensionama naopaka, jer u prvi plan ističe obavezu stvaranja nekakvog „nacionalnog stila“. Nacionalni stil, međutim, sam je posledica jednog poleta, jednog traganja, jednog kazivanja umetnika, koji se inspirišu sličnim temama i donose slične sadržaje. Zadatak i cilj umetnika, zbor tega, ne bi nikako trebalo da bude težnja ka stvaranju nacionalnog stila, nego upravo ono što je jedan stil prouzrokuje: ona strasna traganja po svim oblastima društvenih, duhovnih, političkih, istorijskih, estetskih, etičkih, filozofske i drugih aktiviteta savremene čoveka, što se projektuju u svetu umetničke lichenosti i što je njegovu potencijalnu, iako profesionalnu potrebu za kazivanjem.

Naša kinematografija bila je u jednom trenutku slabšina i naina, nevezna u filmskom jeziku i romantičarska po sadržini, i tada je na izvestan način odudarala od drugih kinematografija i po onome kako je shvatala film i Šta je u njemu donosila. Bile su to njene prve godine, njeni početni koraci, koji su se, istina, malo više odugedali tako da smo počeli da oduzimamo, ali u tim prvih godinama domaći film je izazivao dopadanje kod naše publike, jer je donosio nešto što se u tadašnjim filmovima nije moglo videti, jer je kazivao o nama i za nas. Početnički i mladalački „Slavici“ ostali je simbol nečega što je specifično za naš film i za priču o našim ljudjima. Bolji strani filmova nikako nisu mogli da je zamene i da zauzmu njenje mesto, jer je ona i po temi i po sadržini bila za naše pojmove i želje nešto snažno i novo. Ljudi koji su imali više filmskih i opšte kulture i koji su mogli da se izdignu iznad važnosti trenutka imali su mnogo šta da joj zamere, ali nisu mogli da joj ospori šarm i mladalačku punoču. Bila je patetična i tragična, baš kao što su duh i ukus vremena iziskivali, ali bila je i sadržajna: donosila je jedno veliko i snažno uverenje ljudi koji su je pravili. Zbog toga je ona imala ono što je kasnije naša kinematografija retko uspevala tako plastično da ostvari: – nacionalni stil „Živeće ovaj narod“ nije nadmašio „Slavicu“, ali ju je nastavio, jer ga je slična vatra snage i ubedljiva stvara. „Barba Žvane“ i „Čudotvorni mač“ izazivali su aplaude publike i bili su popularni. Doduše, bilo je to takvo vreme. Ali iza toga je stajao trud i napor filmskih stvarača da izraze ono što godinama u sebi nose, da izraze punoču svog doživljaja i shvatanja naše revolucije; bilo je to stvaranje pre

svega njihova ljudska potreba i oni u tom trenutku nisu ni mogli drukčije da grade i drugo nešto da kazuju. Govoreći prema meri svojih individualnih potreba oni su morali da se izražavaju u ime publike, jer su u pravom smislu bili njeni sastavni deo, jer su ljudski mogli da poruče isto što i ona da o onim temama, koje su nas prvih portnatih godina preokupirale, kažu isto što i ona.

Kasnije je došla degradacija tema i degeneracija ukusa, pojedinci su počeli da stvaraju više po šablonom, a ne prema svojim dubokim životnim preokupacijama. Tada je naša kinematografija počela da se ponavlja i da stari, da se utapa u „improvizatori“ i provinčijsko samozadovoljstvo sitnim lokalnim uspesima i cifarski dekorisanim ispunjenjem plana“. Snimili filmove o borbi na jedan klisiran i šematičan način postalo je dosadno i anemično. Mi smo tada vapili: hoćemo savrmenu temu u našem savrmenom filmu. I nekoliko savremenih tema je uspeo, čak i vrlo uspeo: „Zenica“, „Subotom uveče“ i „H-8“, na primer. Ali poraz naše kinematografije, ukoliko se o porazu može govoriti, nije nastupio otuda što ona nije bila sposobna da se bavi savremenom temom, nego što njome nije htela da se bavi iz naše perspektive i što je samo pokusala da se uklapi u tok opštih filmskih tretmana. Ona je htela da uveze tude forma za naše sadržaje, tude motive za naše teme, tude probleme za našu problematiku. Veliki deo njenog neuspeha potiče upravo otuda što je pravila hibride na tlu koje je i istorijski, i etnički, i sociološki i psihološki na određen način formirano i ima sasvim drugačije duhovne tradicije i drugačije životne perspektive. „Ako pažljivo pogledamo proizvodnju (ne samo ovogodišnju) videćemo da je ona „sezonska“. Čak su svih filmova u vozovima, u vozovima, oko vozova, čas su svih na kiši, pre kiše, posle kiše, čas su svih „ratni“. Čas svih „komični“. Lakše ćete ih razdvojiti po ovim spoljnim efektima nego po sadržaju“, reka je reditelj Oto Deneš. Naši filmski stvaraoci su se isuviše nestvaralački poneli prema svom poslu. Trčali su za probitnim idejama, za lakin uspesima i brzim ostvarenjima. Bila je to, ustvari, ne kriza filma, nego kriza u sadržajima filmskih ljudi, kriza njihovih stvaračkih potencijala. Kvantitativna produkcija iscrpljivala se bez mnogo poradnje vatre, a ideal nije bio naći tu vatru, stvarati je i bogatiti je, nego brzo naći neku ideju i prekum putem nešto stvoriti. U suštini je to bila psihologija zamajivanja očiju, i svojih i tudiših, i ona se drastično odrazila u produkovanjima filmova koji nikome i ničemu ne služe, koji su samo proizvod loših procena i plitkih odusevlenja i jedne u suštini naivne orientacije koju sada nazivamo „orientacijom u prazno“.

Petar Milosavljević

„POLJA“ ureduju: Jasna MELVINGER, Miroslav EGERIC, Želimir PETROVIĆ, Ivan BAJNARIĆ, Petar MILOSAVLJEVIĆ i Milet RADOVANOVIC (Glavni i odgovorni urednik). Tehnička oprema: Láslo KAPITANJ, izbor likovnih priložnosti: Stevan STANIĆ.

List izdaje NIP „Progres“, Novi Sad.

Rukopise treba slati na adresu: Redakcija „Polja“, Novi Sad, Maksima Gorkog 20/I. tel. 57-897.

Neobjavljeni rukopisi se ne vraćaju. Preplata na 10 brojeva 500 din. Pojedini broj 50 din. Preplata se upućuje na adresu: NIP „Progres“, Novi Sad, teč. račun br. 151-11-1-514, sa naznakom za „Polja“.

Stampa „Forum“, Novi Sad.